

pozitív értékelést ad David Kanzler: *Thy Brother's Blood. The Orthodox Jewish Response During the Holocaust*. Mesorah Publications, New York, 1987, 203–215. o.

91. Yad Vashem Levéltár M-20/47.

92. Jan Ciechanowski: *Defeat in Victory*. Doubleday, New York, 1947, 179., 182–183. o. A zsidó vezetők magatartásához lásd bővebben *Jewish Leadership During the Nazi Era. Patterns of Behavior in the Free World*. Szerk.: Randolph L. Braham. New York, 1985, 154. o. A nyugati szövetségesek álláspontját lásd még David S. Wyman: *The Abandonment of the Jews. America and the Holocaust, 1941–1945*. Pantheon Books, New York, 1984, továbbá Bernard Wasserstein: *Britain and the Jews of Europe, 1939–1945*. Oxford University Press, New York, 1979.

93. XII. Pius pápának és más egyházi vezetőknek általában az európai zsidóság elpusztításával kapcsolatos magatartásához részletesebben lásd a 31. fejezetet.

94. Vrba csak néhány bekezdést szentel a Svaty Jur-i tanácskozásnak, és teljesen figyelmen kívül hagyja Morodowitz jelenlétét és szerepét (i. m., 256–257. o.). Ez nem az egyetlen kérdéses részlet beszámolójában. A 257. oldalon például azt írja, hogy a pápa közbenjárása azért gyakorolható hatást Horthyra, mert „ő is római katolikus volt, és a fia zsidó nőt vett feleségül”. Egyik állítás sem igaz. Horthy protestáns volt, és egyik fiának – sem Miklósnak, sem Istvánnak – sem volt soha zsidó nő a felesége. Kraszniansky verzióját a Svaty Jur-i találkozóról lásd Kulka, *Five Escapes from Auschwitz*, i. m., 210. o.

95. A pápai jegyzék szövegét lásd Lévai Jenő: *Szürke könyv magyar zsidók megmentéséről*. Officina, Bp., (1946), 21. o. Roosevelttel szemérmességét lásd Lévai: *Fehér könyv. Külföldi akciók zsidók megmentésére*. Officina, Bp., 1946, 56–57. o. V. Gusztáv király június 30-i táviratát és Horthy július 1-jei válaszát lásd *uo.*, 72–73. o. Lásd még a 31. fejezetet.

96. Egy Vrbához írt, 1964. május 18-i levélben Mantello a következőket jegyezte meg a Budapestre kapott beszámolókról: „Ezek a beszámolók... rövidek voltak, és meglehetősen későn érkeztek meg Svájcba... Hogyha hat héttel korábban kaptuk volna meg a maguk teljes jelentését, mondjuk, ugyanakkor, amikor Budapestre küldték, talán leállíthattuk volna a deportálásokat, mert nagy sajtókampányt kezdeményezhetünk volna Svájcban és külföldön.” Kulka, *Five Escapes from Auschwitz*, i. m., 217–218. o.

97. A jegyzőkönyvekről és tartalmukról rövid hír jelent meg a *The New York Times*-ben (Inquiry Confirms Nazi Death Camps – Vizsgálat megerősíti a náci haláltáborok létezését) 1944. július 3-án.

98. Raphael Vágó: „The Destruction of Hungarian Jewry as Reflected in the Palestine Press.” In: *HJS*, 3:291–324. o. Lásd még ugyanettől a szerzőtől „The Palestine Yishuv and the Holocaust in Hungary.” In: *The Holocaust in Hungary. Forty Years Later*. Randolph L. Braham és Béla Vago. New York Institute for Holocaust Studies of The City University of New York, 1985, 129–138. o.

99. A JTA beszámolóját („Mass Murderers of Oswiecim and Birkenau Indicted in Report of Allied Governments: Poison Gas Manufactured in Hamburg Used for Execution”) lásd a Weizmann-dossierben, Izraeli Állami Levéltár, Jeruzsálem.

100. Központi Cionista Levéltár, Jeruzsálem, S26/1190. dok.

101. Weizmann Levéltár, Rehovoth, Izrael.

102. *Uo.*

103. Shabetai B. Beit-Zvi: *Ha'Tsiyonut hapost Ugandit ba'shoa*. (Uganda utáni cionizmus a Holocaust tűzpróbájában.) Bronfmann, Tel-Aviv, 1977, 495. o. Szélsőségesebb nézetet képvisel Reb Moshe Shonfeld: *The Holocaust Victims Accuse*. N. Y.,